

بازی پیوند

مجموعه دربوته نقد - کتاب یازدهم

• نویسنده: عباس سلیمی نمین

کتابخانه
نشریات ایران

www.ketab.ir

سرشناسه: سلیمی نمین، عباس، ۱۳۴۳ -
 عنوان قرارداد: کهن دیارا، برگزیده، شرح
 عنوان و نام پدیدآور: بازی پیوند/عباس سلیمی نمینی.
 مشخصات نشر: تهران: دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران، ۱۳۸۲.
 مشخصات ظاهری: ۱۸۴ص.
 فروست: مجموعه در بونه نقد: کتاب یازدهم.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۰۱۳۱-۴-۴
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه.
 یادداشت: نمایه.

موضوع: فرح، ملکه، همسر محمدرضا پهلوی شاه ایران، ۱۳۱۷ - - - - - خاطرات
 موضوع: فرح پهلوی، همسر محمدرضا پهلوی شاه ایران، ۱۳۱۷ - - - - - کهن دیارا - - - - - نقد و تفسیر
 موضوع: ملکه ها - - - - - ایران - - - - - سرگذشتنامه
 Queens -- Iran -- Biography

موضوع: ایران - - - - - تاریخ - - - - - پهلوی، ۱۳۲۰ - ۱۳۵۷
 Iran -- History -- Pahlavi, 1941 - 1978
 شناسه افزوده: فرح پهلوی، همسر محمدرضا پهلوی شاه ایران، ۱۳۱۷ - - - - - کهن دیارا. شرح
 شناسه افزوده: دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران
 رده بندی کنگره: DSR15۰۷
 رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۲۴۰۹۲
 شماره کتابشناسی: ۹۳۸۶۰۱۲

مجموعه در: کتاب یازدهم
 نویسنده: عباس سلیمی نمین
 کتاب آرایی: دنیا حق شنو
 چاپ اول: زمستان ۱۴۰۲ • تیراز: ده هزار نسخه
 لیتوگرافی و چاپخانه: مؤسسه فرهنگی - مطبوعاتی ایران
 قیمت: ۹۵,۰۰۰ تومان • تعداد صفحات: ۱۸۴
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۰۱۳۱-۴-۴

• آدرس: تهران، خیابان جنت آباد جنوبی،
 چهار باغ شرقی، ۱۶ متری اول شمالی، کوچه
 ریاحی غربی بلاک ۵۵ واحد یک
 • کد پستی ۱۴۷۲۳۴۶۱۸ • تلفن: ۴۴۶۱۷۶۱۵

• همه حقوق برای نشر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران محفوظ است.

انتشارات ایران

دبیاچه ----- ۷

زندگینامه نویسنده اثر ----- ۱۱

مبحث اول | بررسی کتاب ۱۳

بخش اول ۱۹

- ۲۱ . فصل اول
- ۲۵ . فصل دوم
- ۲۹ . فصل سوم
- ۳۳ . فصل چهارم
- ۳۷ . فصل پنجم

بخش دوم ۴۱

- ۴۳ . فصل ششم
- ۴۵ . فصل هفتم
- ۴۹ . فصل هشتم
- ۵۳ . فصل نهم
- ۵۷ . فصل دهم
- ۶۱ . فصل یازدهم
- ۶۵ . فصل دوازدهم
- ۶۹ . فصل سیزدهم
- ۷۱ . فصل چهاردهم
- ۷۳ . فصل پانزدهم
- ۷۵ . فصل شانزدهم

بخش سوم ۷۹

بخش چهارم ۹۵

بخش پنجم ۱۱۳

مبحث دوم | نقد و نظر ۱۲۳

فهرست اعلام ----- ۱۷۷

ابعاد زندگی فرح دیبا به ویژه چگونگی پیوند خوردن وی با دربار پهلوی، همواره به دلیل کم اهمیت تلقی شدن از سوی مورخان و پژوهشگران، چندان روشن نشده است. این امری همچون علت عدول برکشیدگان پهلوی ها از پیوند زدن محمدرضا با عضو از یکی از خانواده سلطنتی با پیشینه مشخص، همچنان پیش روی علاقه مندان به تاریخ ایران براساس روایات متواتر، رضاخان بعد از طی برق آسای سیر رشد قدرت در چارچوب سیاست بیگانه و سپس دریافت فرصت بنیان گذاری سلسله ای جدید، تلاش نمود برای کاستی های شخصیتی و اصل و نسب خویش را با ازدواج های متعدد با خانواده های ارشناس به ویژه از قاجار جبران سازد. بر همان روال در مورد ولیعهد گام بلندتری برداشته شد و اقدام برای پیوند با دربار مصر، از یک سو دو کشور تحت نفوذ لندن را به هم نزدیک می ساخت و از دیگر سو می توانست هویتی برای فاقدین آن رقم زند. اما فوزیه علی رغم برخورداری از فرهنگ غربی نتوانست در دربار پهلوی چندان دوام آورد. در مورد علت فراری شدن این شاهزاده مصری از محیط دربار و روابط حاکم بین این جماعت، شنیده ها فراوان است، اما هیچکدام نمی تواند عملکرد و واکنش فوزیه را- که تهران را بدون اخذ طلاق و با رها کردن فرزندش برای همیشه ترک کرد و تلاش های گسترده برای بازگرداندن وی نتیجه بخش نشد- قابل فهم سازد. برخی، آزار ملکه مادر و عده ای موقعیت

ویژه ارنست پرون (خدمتکار مدرسه محمدرضا در سوییس) در دربار را - که حتی اجازه داشت هر زمان از شب بدون اخذ اجازه وارد اتاق خواب پادشاه شود - دلیل این عدم تحمل شاهزاده مصری عنوان می‌دارند. در میان گمانه‌های مختلف آن‌چه به ذهن نزدیک‌تر می‌آید، حاکمیت مناسبات بسیار دون اخلاقی، اقتصادی و ... بر جماعتی بود که با کودتای ۱۲۹۹ خ. انگلیس به سلطنت رسیدند و بسیاری از نویسندگان خارجی و عوامل مرتبط با دربار از آن سخن گفته‌اند. به عنوان نمونه، ویلیام شوکراس - نویسنده انگلیسی - راه پیشرفت را حتی برای اعضای خانواده سلطنتی در عرصه اقتصاد و ... فراهم کردن ابزار عیش و عشرت برای محمدرضا پهلوی عنوان می‌دارد:

«از دربار ایران بوی تعفن سکس بلند بود. همه دائماً در این خصوص گفتگو می‌کردند که آخرین معشوقه سوگلی شاه هست ... دلالی محبت یکی از اشکال پیشرفته هنر در محافل تهران به حساب می‌رفت. یکی از درباریان جوان و پشتکاردار که در حال حاضر در محافل بلژیویای لندن زندگی می‌کند، می‌گوید: «برای پیشرفت می‌بایست پاندازی کرد.» (آخرین سفر شاه، ویلیام شوکراس، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهملی، نشر البرز، تهران، سال ۱۳۶۹، ص ۴۴۳)

در همین زمینه محافظ مخصوص محمدرضا پهلوی در مورد پاندازی یکی از درباریان این‌گونه سخن می‌گوید:

«خلاصه اعلم [علم] برنامه‌ای برای شاه درست کرده بود که شاه تا شانه‌هایش در لجن فرو رفته بود و راه برگشت هم نداشت ... گاهی اتفاق می‌افتاد که اعلم [علم] شاه را در یک روز با سه تا چهار زن روبه‌رو می‌کرد ... از روزی که اعلم [علم] وزیر دربار شد تا روزی که رفت این برنامه ادامه داشت و وقتی هم که رفت، کامبیز آتابای، امیرمقتی و محوی برنامه را ادامه دادند ... اگر بخواهیم فقط اسامی تمام خانم‌هایی را که این عده کثیف برای بالا بردن

موقعیت خود از راه به در کردند یا باعث شدند که از شوهرانشان طلاق بگیرند و خانواده‌هایشان از هم پاشیده شد بنویسیم یک کتاب قطور خواهد شد. گاهی هم والا حضرت اشرف برای شاه خانم‌هایی را می‌فرستاد.» (محافظ شاه، خاطرات علی شهبازی، انتشارات اهل قلم، ۱۳۷۷، صص ۸۴-۸۵)

چگونه زنی می‌تواند این میزان فساد لجام گسیخته و بی‌بند و باری مبتذل [به اصطلاح] همسرش را تحمل نماید؟ از دو حالت خارج نیست یا باید بسیار عفیف و پایمند به اصول ارزش‌های خانواده باشد که چنین زنی اساساً پایش به دربار باز نمی‌شود. (دستکم براساس روایت و توصیف خانم دیبا از خود در این کتاب، وی در روابط آزاد جنسی از غربی‌ها، غربی‌تر و به محدودیت‌های اعمالی توسط دانشگاه محل تحصیل خود در فرانسه به شدت معترض بوده است) یا فرد لاقیدی همچون پهلوی‌ها دیده باشد. بدون آن‌که خواسته باشیم متعرض مسائل خصوصی افراد شویم به ناچار به منظور روشن شدن این مطلب که چرا دیگر زنان رسمی محمدرضا پهلوی در دربار فراری شدند و تنها خانم فرح دیبا در این لجن‌زار [دستکم] (آن‌گونه که ویلیام شوکران توصیف می‌کند) دوام آورد صرفاً به دو روایت محافظ مخصوص شاه بسنده می‌کنیم:

«علت صمیمیت فرح با پنجه شیر (مأمور اسکورت) هم این بود که پنجه شیر یک بار فرح را در حال معاشقه با مربی سوییسی‌اش... دیده و به روی خودش نیاورده بود.» (همان، ص ۲۰۶)

وی در روایتی دیگر مسائل خانم فرح دیبا را این‌گونه توصیف می‌نماید:

«یک روز که فرح با دوستانش برای تفریح و خوش‌گذرانی به خجیر در منطقه جاجرود رفته بودند، یکی از سربازان گارد، فریدون جوادی و فرح را در حال معاشقه دیده و خیلی ناراحت شده بود.» (همان، ص ۲۹۷)

البته در مورد حاکمیت فضای متعفن مورد اشاره ویلیام شوکران بر دربار دیگران نیز همچون دکتر محمدعلی مجتهدی (بنیانگذار دبیرستان البرز) در خاطراتشان

سخن گفته‌اند، اما به نظر می‌رسد همین اشارات برای شناخت خانم فرح دیبا و پی بردن به دلایل ماندگاری وی در دربار پهلوی کافی باشد؛ البته ضرورت مطالعه همه جانبه‌تر در این زمینه علی‌رغم ملاحظات اخلاقی همچنان به قوت خود باقی است زیرا صرفاً در این صورت می‌توان به برخی زوایای پنهان در دربار پهلوی پی برد. البته کتاب حاضر نیز هرچند بسیار تبلیغاتی به نگارش درآمده است نکات قابل تاملی را در این زمینه در معرض قضاوت اهل نظر قرار می‌دهد که از آن جمله است علت مردود شدن خانم فرح دیبا در سال اول دانشگاه، پیوند خوردن وی با اردشیر زاهدی به جای ادامه تحصیل (با توجه به شناختی که از زاهدی در دست است) و... آن‌چه در این زمینه حائز اهمیت است این‌که چه در دوران پهلوی دوم و چه بعد از سقوط رژیم سلطنتی در ایران دستگاه تبلیغاتی غرب برای تطهیر عملکرد خود در دوران سلطه‌اش بر ایران از خانم فرح دیبا بیشترین بهره را برده است؛ زیرا او تنها فردی در دربار بود که دستکم یک سال در دانشگاه تحصیل کرده بود. همچنین بعد از فراری شدن دیگر همسران محمدرضا با توجه به شایعات پیرامون عملکرد مکرر و خواهران وی، تنهایی فرح دیبا در دربار به این خانم جوان جنبه سمپاتیک داد؛ لذا حتی در سال‌های اخیر بهره‌برداری تبلیغی از چنین فردی همواره مورد توجه بوده است. خانم فرح دیبا بعد از سالها سکوت خاطرات خود را در سال ۲۰۰۴ به زبان فرانسه در پاریس منتشر ساخته است. البته ترجمه فارسی این کتاب نیز بدون مشخص شدن نام مترجم و مقدمه‌ای که چگونگی روند انتشار آن به فارسی را مشخص سازد، به چاپ رسیده و در خارج کشور عرضه شده است. در شناسنامه کتاب محل انتشار مشخص نیست و انتشاراتی که مسئولیت نشر را به عهده داشته عنوان «فرزاد» را دارد.

در شناسنامه کتاب نام نویسنده: Farah Diba pahlavi (فرح دیبا پهلوی) آمده است.

● عباس سلیمی‌نمین

● مدیر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران